28/02/2023

Ο Κωστής Παλαμάς και η θρησκευτικότητά του (80 χρόνια από τον θάνατό του)

/ Γνώμες

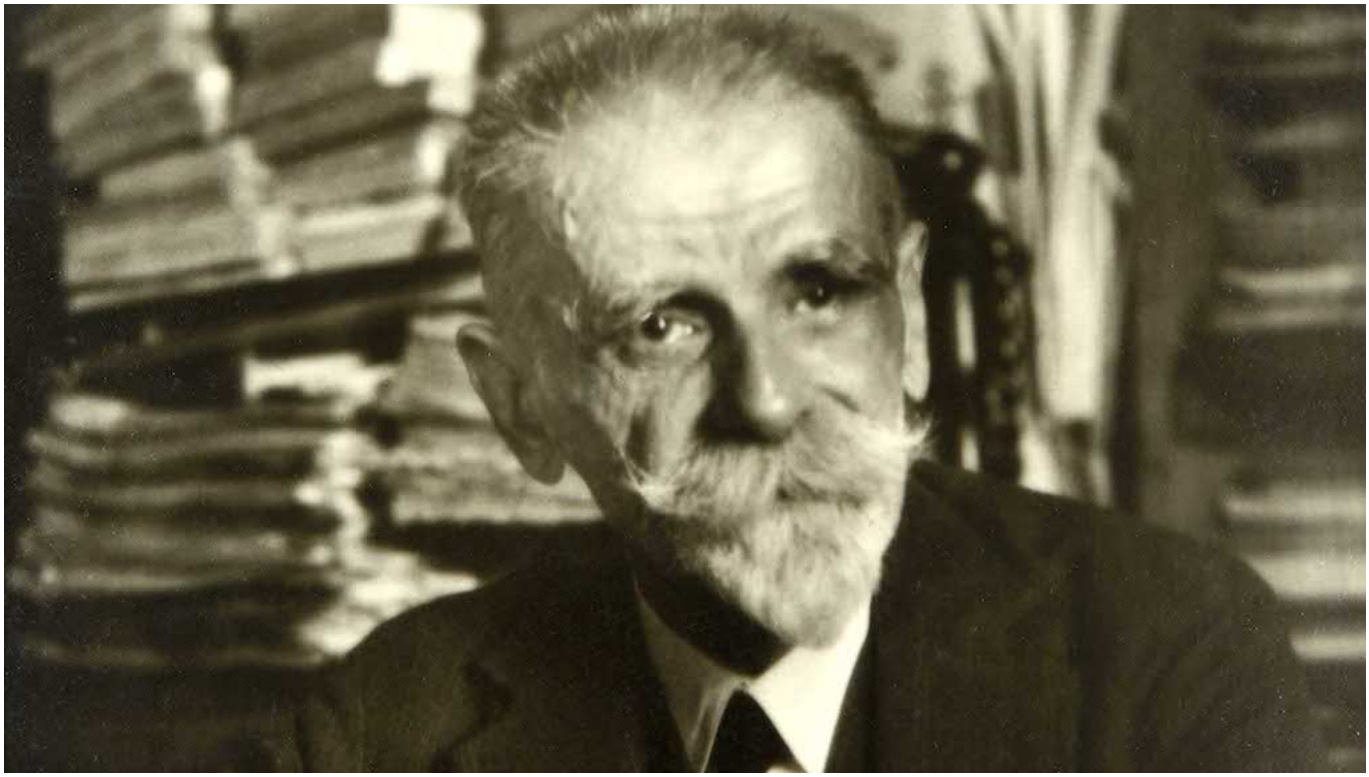

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου Γ’

Συμπληρώθηκαν 80 χρόνια ἀπό τόν θάνατο τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ, 27 Φεβρουαρίου 1943.

Ὁ Παλαμᾶς γεννήθηκε στήν Πάτρα τό 1859 ἀπό γονεῖς μέ καταγωγή ἀπό τό ἡρωϊκό Μεσολόγγι. Νεαρός στήν ἡλικία ἀσχολήθηκε μέ τήν λογοτεχνία καί εἰδικότερα μέ τήν ποίηση. Τό 1886 δημοσιεύτηκε ἡ πρώτη του ποιητική συλλογή μέ τόν τίτλο «Τραγούδια τῆς πατρίδος μου» στή δημοτική γλῶσσα ἀκολουθῶντας τήν Νέα Ἀθηναϊκή Σχολή ἐνῶ τό 1896 τοῦ ἀνατέθηκε ἡ σύνθεση τοῦ ὕμνου τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων. Τό 1897 διορίστηκε γενικός γραμματεύς στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ὅπου παρέμεινε μέχρι τό 1928.

Ὅταν μάλιστα διορίστηκε ἀπό τόν τότε Ὑπουργό Παιδείας Ἀνδρέα Παναγιωτόπουλο, ὁ διορισμός του αὐτός ὑπαγορεύθηκε ἀπό τιμητική διάθεση καί διάκριση γι’ αὐτό καί ὁ δημοσιογραφικός τύπος τῆς ἐποχῆς (ὅπως «Ἑστία»,

«Ἄστυ», «Ἀκρόπολις») ἔγραψαν λίαν ἐπαινετικά γιά τόν διορισμό καί τόν Παλαμᾶ.

Τό 1918 ἔλαβε τό Ἐθνικό Ἀριστεῖο Γραμμάτων καί Τεχνῶν καί τό 1930 ἔγινε Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καί τό 1934 προτάθηκε γιά τό βραβεῖο Νόμπελ.

Ἐκοιμήθη στίς 27 Φεβρουαρίου 1943, χρόνια δύσκολα καί ἡ κηδεία του ἔλαβε ἐθνική διάσταση καί παρέμεινε ἱστορική μέ τήν συμμετοχή χιλιάδων ἀνθρώπων πού τόν συνόδευσαν στόν τάφο του στό Α’ Κοιμητήριο Ἀθηνῶν, ψάλλοντας τόν «Ἐθνικό Ὕμνο» παρά τίς δυσκολίες ἔνεκεν τῆς γερμανικῆς κατοχῆς. Ὑπῆρξε λίαν χαρακτηριστική ἡ στιγμή ἐκείνη πού ὅταν τό φέρετρο κατέβαινε στόν τάφο ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ Σικελιανοῦ, πού ποιητικά γιά τόν ποιητή ἔλεγε: «... Ἠχῆστε σάλπιγγες... καμπάνες βροντερές, δονῆστε σύγκορμη τήν χώρα πέρα ὡς πέρα... Σ’ αὐτό τό φέρετρο ἀκουμπᾶ ἡ Ἑλλάδα... Σημαῖες τῆς λευτεριᾶς ξεδιπλωθεῖτε!».

*

Ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξε σπουδαῖος ποιητής. Ἔγραψε πολλά ποιήματα καί ἄλλα δοκίμια καί ἦταν σημεῖο ἀναφορᾶς στούς λογοτεχνικούς κύκλους, ὑποστηρικτής μάλιστα τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

Διακρινόταν γιά τήν εὐρυμάθεια καί τήν ὀξύνοια τοῦ πνεύματος. Δημοσίευσε σέ πολλές ἐφημερίδες, περιοδικά πολλά ποιήματα, ἄρθρα καί μελέτες. Ἡ ποίησή του ἔχει γραμμές λιτότητος, στοχασμούς φιλοσοφικούς, ἔννοιες ἀναγεννητικές καί πατριωτικές. Οἱ στίχοι ἀληθῶς ἔχουν λυρική τελειότητα. Θά πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ὁ Παλαμᾶς δέν ἦταν μόνον ποιητής. Ὑπῆρξε διηγηματογράφος, χρονογράφος, κριτικός καί ἔγραψε ἀκόμα καί θέατρο. Στό ὅλο ἔργο του συνέλαβε τό Γένος τῶν Ἑλλήνων σέ μία ἀδιάσπαστη ἑνότητα, ἀπό τά ἀρχαῖα χρόνια μέχρι τήν ἐποχή του. Μέσα ἀπό τήν γραφίδα του ἐκφράστηκε ὁ ἑλληνικός χριστιανισμός ὅπως τό πέτυχε καί ὁ Παπαρηγόπουλος μέ τήν «Ἱστορία» του.

Τό ἔργο του εἶναι πολύ μεγάλο ἀλλά ἀξιόλογες ποιητικές δημιουργίες του εἶναι ὁ Τάφος (1898), ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου (1907), ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ (1910), ἡ Πολιτεία καί ἡ Μοναξιά (1912), ὁ Κύκλος τῶν τετραστίχων (1929) καί οἱ νύχτες τοῦ Φήμιου (1935) κἄ.

*

Εἶναι γεγονός ὅτι ἔχει γίνει πολύς λόγος καί ἔχουν γραφεῖ πολλά σχετικά μέ τό ἔργο καί τήν ζωή τοῦ ποιητοῦ. Καί δικαίως. Ὑπῆρξε σπουδαία λογοτεχνική μορφή.

Ὡστόσο ἀξίζει νά παρουσιάσουμε μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τῶν 80 χρόνων ἀπό

τόν θάνατό του καί μία ἄλλη πλευρά τοῦ λογοτέχνου. Τήν θρησκευτική.

Ἀναμφισβήτητα ὁ Παλαμᾶς εἶχε μοῦσα του ἐκτός ἀπό τήν ἀγάπη του στήν Ἑλλάδα καί τήν πίστη στό Θεό. Διαβάστηκε ἀπ' ὅλους, πιστούς καί ἄπιστους. Καί αὐτό πρέπει νά λέγεται.

Κατ' ἀρχήν, ὁ Παλαμᾶς ἀνετράφη σέ μία οἰκογένεια μέ θρησκευτικές ρίζες. Ἔπειτα ὁ χριστιανισμός τῶν βυζαντινῶν καί μεσοβυζαντινῶν χρόνων διαπνέει τήν ποίησή του εἰδικά στά ἔργα του «Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» καί «Ἡ φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ». Ὡς ἀναφέρει ὁ κατ' ἐξοχήν μελετητής του ὁ ἀείμνηστος λογοτέχνης – κριτικός Εὐάγγελος Μόσχος, ὁ Παλαμᾶς «...μελετοῦσε βαθέως τό Εὐαγγέλιο καί τά ἐκκλησιαστικά κείμενα ὑπό τῶν ὁποίων ἐνεπνέετο. Καρπός, ἐπίσης, τῶν ἐμπνεύσεων τούτων τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ πληθύς ποιημάτων του ἐγκατεσπαρμένων εἰς ὅλας του τάς ποιητικάς συλλογάς καί συνθέσεις, εἰς τά ὁποῖα ἐκχύνεται μία ἔντονος συναίσθησις τῆς ἁμαρτωλότητός του, βαθεῖα συντριβή καί ἔξαρσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐλπίδος καί ἀγάπης. Πολλά ἐπίσης καί σημαντικά εἶναι τά ποιήματα τοῦ Κ. Παλαμᾶ τά ἐμπνευσμένα ἀπό τάς μεγάλας χριστιανικάς ἑορτάς καί εἰς τά ὁποῖα δέν περιορίζεται μόνον νά ἐξάρη τό ἐξωτερικόν γραφικόν χρῶμα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπεισέρχεται καί συλλαμβάνει τό βαθύτερον νόημά των καί τήν οὐσιαστικήν σημασίαν πού ἔχουν διά τόν χριστιανόν.

Ἐξ' ἄλλου κατά τά τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑποχωρήσει μέσα εἰς τήν συνείδησίν του πᾶσα ἐπίδρασις τοῦ ὀρθολογισμοῦ καί τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, εἰς τόν ὁποῖον ἄλλοτε ἀπέδιδε μεγίστην σημασίαν διά τό μέλλον καί τήν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ στιχομυθία πού εἶχε μετά τοῦ ποιητοῦ Ἀγγ. Σικελιανοῦ, εἰς τόν ὁποῖον, ἀρκετόν καιρόν πρό τοῦ θανάτου του, ἐτόνιζε τά ἀκόλουθα: «Ἡ ἐπιστήμη βέβαια... Τό ἐκτελεστικό ὄργανο ἑνός πιθανοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ. Τίποτ' ἄλλο... Καί σηκώνοντας τό χέρι του λιγάκι πρός τ' ἀπάνω (γράφει ὁ Σικελιανός), ἐψιθύρισεν ἀκόμα: Τό Μυστήριο...», ὑποδηλῶν οὕτω τήν πίστιν του εἰς τόν Θεόν καί εἰς μίαν μεταφυσικήν σύλληψιν τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς». (Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. 9, στ. 1099).

Ἐνδεικτικά καί σέ ταξινόμηση ἀναφέρουμε τούς θρησκευτικούς ποιητικούς καρπούς τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.

Γιά τόν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, τά ποιήματα – στίχοι:

Χριστούγεννα

Μεσσίας

Κασσιανή

Τό τραγούδι τοῦ Σταυροῦ

Λαμπρή

Γιά τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο:

Ἡ Παναγία στήν κόλαση

Κι ἀπ’ ὅσα (ἐπίθετα πολλά τῆς Παναγίας)

Τρεῖς ἀδερφές (γιά ναούς τῆς Παναγίας)

Προσευχές πρός τήν Παναγία:

Μητέρα τῶν ἀνέλπιδων

Μυστική παράκληση

ἀλλά καί ἄλλα ἔργα ὅπως

Μέσα στό πλῆθος (Ναός Ἀθηνιώτισσας Κυρᾶς)

καί Σέ δίφυλλα (Περιγράφει εἰκόνες – τοιχογραφίες τῆς Παναγίας)

Ἕνα ποίημα γιά τόν Ἅγιο Χρυσόστομο Σμύρνης καί ἐπίσης τά ἔργα:

Οἱ χριστιανοί

Ἁγία Πίστη

Ὦ θολωμένε

Ἡ κραυγή

*

Ὡς κατακλεῖδα στό ἀφιέρωμα αὐτό ἀντιγράφουμε καί παρουσιάζουμε τρία θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως ποιητικά του δημιουργήματα.

α) Τό τραγούδι τοῦ Σταυροῦ

Κ’ ἐγυρ’ Ἐκεῖνος τὸ ἄχραντο κεφάλι καὶ ξεψύχησε

στὸ μαῦρο τὸ κορμί μου ἀπάνου·

ἄστρα γινήκαν τὰ καρφιὰ τοῦ μαρτυρίου του, ἄστραψα

κι ἀπὸ τὰ χιόνια πιὸ λευκὸς τὰ αἰώνια τοῦ Λιβάνου.

Οἱ καταφρονεμένοι μ’ ἀγκαλιάσανε

καὶ σὰ βουνὰ καὶ σὰ Θαβὼρ ὑψώθηκαν ἐμπρός μου·

οἱ δυνατοί τοῦ κόσμου μὲ κατάτρεξαν

γονάτισα στὸν ἴσκιο μου τοὺς δυνατούς του κόσμου.

Τὸν κόσμο ἂν ἐμαρμάρωσα, τὸν κόσμο τὸν ἀνάστησα,

στὰ πόδια μου ἄγγελοι οἱ Καιροί, γύρω μου σκλάβες οἱ Ὧρες.

Δείχνω μιὰ μυστικὴ Χαναὰν στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια·

μὰ ἐδῶ πατρίδες πάναγνες εἶσαστ’ ἐσεῖς, τρεῖς Χῶρες!

Ὦ πρώτη ἐσύ, Ἱερουσαλήμ! τοῦ βασιλιᾶ προφήτη σου

μικρὴ εἶν’ ἡ ἄρπα γιὰ νὰ εἰπῆ τὴ νέα μεγαλωσύνη.

Τοῦ Σολομώντα σου ὁ ναὸς μ’ ἀντίκρυσε, καὶ ράγισε·

καινούργια δόξα ντύθηκαν τῆς Ἰουδαίας οἱ κρίνοι.

Κ’ ὕστερα ὑψώθηκα σ’ ἐσένα, ὦ Πόλη, ἐφτάλοφο ὅραμα,

κ’ ἔγινα φῶς τῶν οὐρανῶν, τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνη,

τοὺς Κωνσταντίνους φώτισα καὶ τοὺς Ἡράκλειους δόξασα,

καὶ τρικυμίες δὲν ἔσβησαν ἐμέ, μηδὲ Σουλτάνοι.

Καὶ ὕστερα, ταξιδευτής, ἦρθα σ’ ἐσένα, ἀσύγκριτη,

Ἀθήνα, τῶν ὡραίων πηγή, τῶν ἐθνικῶν κορῶνα,

τὸν ἄγνωστο ἔφερα Θεό, καί, ἀπόκοτος, ἀψήφησα

τὴν πολεμόχαρη Παλλάδα μεσ’ τὸν Παρθενώνα.

Καὶ γνώρισα τοὺς ἱλαροὺς θεοὺς καὶ στεφανώθηκα

τὴν ἀγριλιὰ τῆς Ἀττικῆς, τὴ δάφνη ἀπ’ τὴν Ἑλλάδα,

καὶ ὢ λόγος πρωταγροίκητος! τοῦ Γολγοθᾶ τὸ σύγνεφο

πῆρε τὴν ἄσπρη ὁμηρική του Ὀλύμπου λαμπεράδα.

Τὰ εἴδωλα τ’ ἀφρόντιστα καὶ τὰ πασίχαρα ἔφυγαν,

ἀλλ’ οὔτε πιὰ μεθάει τὴ γῆ τὸ ἀσκητικὸ μεθύσι,

ἂς λάμπη ἡ μυστικὴ χαρὰ στὰ γαλανὰ ὑπερκόσμια˙

εἶν’ ἐδῶ κάπου μία ζωή, καὶ εἶν’ ἄξια γιὰ νὰ ζήσει.

Μὲ τὰ κλαδιὰ τῆς φοινικιᾶς νέα ὡσαννὰ λαχτάρισα

σ’ ἐσένα, ὢ Γῆ Πανάγια καὶ ὢ πρώτη μου πατρίδα.

Σ’ ἐσὲ γυρνῶ, Ἱερουσαλήμ, κ’ ἕνα τραγούδι φέρνω σου

Εἶναι πλασμένο ἀπὸ ψυχῆ καὶ ἀπὸ φωνὴ Ἑλληνίδα!

Ἀπό τή ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ (1913)

β) Προσευχή στήν Παναγία

Μητέρα των ἀνέλπιδων κι ὅλου τοῦ κόσμου σκέπη,

κάτου ἀπό σέ κι οἱ ἀνέλπιδοι κι ὅλος ὁ κόσμος ἴσοι!

Τέτοιος ὁ κόσμος ἔγινε μ’ ἐσέ· τά πλούτια του ὅλα,

θησαυρούς δύναμης, χαρᾶς, καί τέχνης καί σοφίας,

ὅλα τ’ ἀρνήθηκε γιά σέ, καί γίνηκε γιά σένα

κόσμος φτωχός ἀπό τό νοῦ, γυμνός ἀπό τὴ γνώση,

κι ἀστόχαστος καί βάρβαρος· καί παραπεταμένος

στά πόδια σου καλόγερος, ἀσκητευτής μπροστά σου,

μαράζωμα ὅλη του ἡ ζωή καί ὁ νοῦς του μοναστήρι.

Μπρός στήν εἰκόνα σου γειρτός ὁ κόσμος, μέ τό στόμα

τρεμουλιαστό, κρεμάμενο μόνο ἀπό τ’ ὄνομά σου

κι ἀπό τή σκέπη σου, Κυρά, κι ἀπό τ’ ἀνάβλεμμά σου,

μ’ ἕνα τροπάρι μυστικό, μέ μιά πνιχτή μουρμούρα,

δύο ἀπέραντα κοντόλογα: Χαῖρε, Χαριτωμένη!

Τόν πρῶτο κόσμο πίνιξες Ἐσύ, τόν πλούσιο κόσμο,

καί ἀπ’ τόν πνιμένο φύτρωσε χρυσόγραφτος ὁ κρίνος,

καί στ’ ἄσπρα καί στ’ ἀμάραντα φύλλα του χαρασμένα

τά λόγια τά δοξαστικά: —Χαῖρε, Χαριτωμένη!

Καί τώρα ὁ κόσμος δείχνεται στόμα θαμμένου ἁγίου,

γάστρα ἑνός κρίνου μυστικοῦ, καί στήν καρδιά του κόσμου,

ἀπό τόν ἄγνωρο ἀσκητή ὡς τό Βουργαροφάγο

τό νικητή πού ἀνέβηκε γιά νά σέ προσκυνήσῃ—

κατάμεσα, Θεοτόκο, Ἐσύ, λαμπροζωγραφισμένη!

Ἀπό τή ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ, Λόγος 8ος (1910)

γ) Ἁγία Πίστη

Ἁγία Πίστη τῶν πατέρων μου ἔλα

καί γιόμισέ μου τήν καρδιά

καί γλυκολάλαε μέσα μου καί γέλα

σάν τά πασίχαρα παιδιά.

Καί ξέπλυνέ μου μέσα σε Ἰορδάνη

τά κρίματα καί μιά φορά

κάμε καί πρός ἐμένανε ὅ,τι κάνει

ἡ μυστική Περιστερά!

Καί νεύρωσέ μου τήν ψυχή καί μάθε

κι ἐμέ νά θέλω, νά μπορῶ,

καί διῶξε ἀπ’ τή δική μου γνώμη κάθε

δείλιασμα ἀνάμελο κρυερό.

Κάθε σοφία καί γνώση αὐτοῦ τοῦ κόσμου

πού φέρνει ζάλη περισσή

ἀντί νά ρίχνει λάδι ἀγνό στό φῶς μου,

κάμε ἡ ψυχή μου νά μισεῖ.

(1884)

Ὅλα αὐτά δείχνουν ὅτι ὁ μεγάλος ποιητής Κωστῆς Παλαμᾶς ὑπῆρξε ἕνας ἀναζητητής τοῦ Θεοῦ.